

целесообразность использования

Ключевые слова: смысложизненные ценности, активные и интерактивные формы и методы, ученики основной и старшей школы, внеклассная работа.

Abstract. The article deals with active and interactive forms and methods of education of basic life values of basic and high school pupils in out-of-school activities. The upbringing of basic life values in schoolchildren of basic and high school is an important direction for preparing children for life and for their self-realization. The out-of-school activity is characterized as a significant potential and opportunities for formation of basic life values among pupils of basic and high school. It is proved that active forms and methods are used for the purpose of activating educational activity, interactive ones are based on the subject-subjective interaction of participants in the educational process and have cognitive and social orientation. The organizing and conducting of interactive forms of work combines vital competencies, cognition, freedom of choice and reflection. The article deals with such forms of work as educational hours, ethical conversation, Socrat conversation, discussions, mini-discussions, story-role and business games and the methods of their preparation and carrying out, practicability of their use.

Keywords: basic life values, active and interactive forms and methods, pupils of basic and high school, out-of-school activity.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2017

Л. М. Заліток

КАЗКОТЕРАПІЯ ЗА ВАСИЛЕМ СУХОМЛИНСЬКИМ

Анотація. У статті висвітлені ідеї В. О. Сухомлинського про вплив казки на виховання та навчання молодших школярів. Визначені основні форми роботи з казкою у Павлівській середній школі, а саме: прослуховування казок; читання та обговорення творів; виготовлення і добір ілюстрацій; інсценізація; складання казок. Виокремлено погляди педагога на використання казки у навчанні дітей з особливими потребами. Подано приклад діяльності кімнати Казки. Обґрунтовано доцільність використання досвіду В. Сухомлинського в сучасних навчальних закладах.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, казкотерапія, казка, виховання, навчання, засіб виховання, молодші школярі.

Постановка проблеми. Серед багатьох течій сучасної педагогіки усе більшої популярності набуває такий напрям, як артпедагогіка, що передбачає залучення дітей до різних видів художньо-творчої діяльності (музичної, образотворчої, художньо-мовленнєвої, театралізовано-ігрової тощо) задля формування основ художньої культури, соціальної адаптації

особистості. Сутність артпедагогіки полягає, передусім, у тому, що вона впливає на морально-етичні, естетичні та комунікативно-рефлексивні основи особистості і сприяє формуванню в дитині навичок соціальної поведінки за допомогою мистецтва. Окрім того, артпедагогіка допомагає дитині долати власні психологічні труднощі, відновлювати емоційну рівновагу, перемикається з негативних переживань на позитивні почуття й думки.

Одним із найпопулярніших і цікавих напрямів артпедагогіки є казкотерапія, яка використовує казкові прийоми і способи роботи з дітьми, доступні їм через свою простоту і величезний інтерес до самої казки. Казка – незмінний супутник дитинства. Вона впливає на духовний світ дитини, заохочує її до набуття нових знань і умінь, створює певні зразки поведінки, сприяючи формуванню високих моральних цінностей та позитивного світогляду дитини.

Аналіз досліджень з проблеми. Багато видатних педагогів, психологів, письменників підкреслювали виховне і розвивальне значення казки (Е. Берн, С. Русова, Л. Толстой, К. Ушинський, І. Франко, Е. Фром та ін.).

Різні аспекти роботи з казкою висвітлені у працях сучасних дослідників, педагогів-практиків (А. Богуш, Н. Вітковська, Т. Гризоголова, Д. Джола, Н. Лисенко, Ю. Мандрик, О. Савченко, О. Чебикін, А. Щербо та ін.), психологів (О. Запорожець, Н. Карпинська, Т. Рубцова, Н. Молдавська та ін.).

Значна кількість робіт відомих науковців присвячена впливу казкотерапії на дітей (Т. Зінкевич-Євстигнеєва, Г. Івашенко, Н. Каншоністова, В. Кондрашин, Л. Одинченко, М. Плоткін, О. Чебикіна, М. Щибрик та ін.). Проте, незважаючи на актуальність, зазначена науково-педагогічна проблема не набула розвитку в теорії і практиці початкової школи.

В українській педагогічній науці роботу із застосуванням казкових мотивів та образів запровадив В. Сухомлинський, який приділяв значну увагу використанню казки при роботі з дітьми. За твердженням педагога, завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем.

Мета дослідження полягає у висвітленні поглядів В. Сухомлинського на використання казкових образів у вихованні та навчанні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В. О. Сухомлинський неодноразово наголошував, що через казку легше донести до дитини думку, здивувати, викликати бажання виразити себе, свої почуття й думки словом. Педагог у своїх працях зазначав: «Казка для маленьких дітей – не просто розповідь про фантастичні події, це – цілий світ, в якому дитина живе, бореться, протиставляє злу свою добру волю» [3, с. 307–308].

На думку Василя Олександровича, саме казка сприяє вихованню у молодших школярів відповідальності за свої вчинки, слова, ставлення до навколишнього світу, любов до Батьківщини, адже усвідомлення суті

моральних ідей досягається не гучними словами й фразами, а емоційністю, глибиною розкриття істини та показом величч людського розуму. «Казка – це зернина, – зазначає Василь Олександрович, – з якої проростає паросток емоційних станів і ситуацій» [1, с. 515].

На його думку, казка – активне естетичне мистецтво, яке захоплює усі сфери духовного життя дитини: розум, почуття, уяву, волю [2, с. 189]. Казковий жанр розвиває мислення кожної дитини, сприяє створенню інтелектуальної атмосфери в дитячому колективі «діти розуміють ідею лише тоді, коли вона втілена у яскравих образах» [3, с. 307–308]. Завдяки цьому в дитини формуються почуття ввічливості, любові, хоробрості, доброти, вірності, виховується краса душі.

Казка – це думка, втілена в художнє слово. Під її впливом дитина починає бачити навколо себе незвичайні взаємозв'язки між предметами і явищами, досягаючи єдності образів, тому любов до книжки у школі Сухомлинського виховувалася через казку.

Василь Олександрович помітив впливовість казки, що виражає думку, стає особливо очевидно, коли йдеться про малюків з «ослабленими, уповільненими процесами мислення й дуже слабкою пам'яттю. Вони були б нещасними, знедоленими, вони втратили б віру в свої розумові сили, й стали б недоучками, людьми з убогими, обмеженими інтересами...», якби не казка. ...Коли я сідаю з дітьми під столітнім дубом, коли над нами спалахують у небі перші зірки, а ми, притулившись один до одного, сидимо на високій степовій могилі й слухаємо музику степу, – саме в очах отих недостатньо розвинених діток я бачу перші вогники інтелектуального інтересу. Вони чекають казку» [1, с. 510].

На сучасному етапі виховання дітей без казок В. Сухомлинського було б просто збіднілим. Літературна спадщина педагога, яка активно видається сьогодні завдяки його доньці Ользі Василівні, – дивосвіт малят, відкритий очима мудрого наставника, який не повчає дітей, не спонукає чи заохочує їх, а просто йде поруч, інколи ще й десь за ними, радіючи разом з дітьми кожному новому відкриттю. Його казки зовсім непомітно зовні, але вони активно й ефективно виховують у дітей найкращі людські почуття. Казкотерапія Сухомлинського дозволяє розкодувати дитині знання про навколишній світ і систему взаємозв'язків у ньому, здобути відчуття психологічної захищеності у великому невідомому світі, глибше розібратися у собі, отримати естетичну та емоційну насолоду від спілкування з чарівним світом казкових героїв.

У творчому доробку В. Сухомлинського розкрито не тільки високу мудрість казки у навчанні та вихованні дітей, а й окреслено найраціональніші способи її використання у навчально-виховному процесі.

Аналіз педагогічної спадщини Василя Олександровича дозволив нам виділити основні форми роботи з казкою у Павлівській школі, які, на думку педагога, найбільш ефективно сприяли вихованню і навчанню молодших школярів:

- слухання казок;

- читання казок;
- бесіди про казки;
- виготовлення і добір ілюстрацій до казок;
- інсценізація казок (театралізація);
- творення казок.

Такий підхід є дієвим засобом впливу казки на розумовий розвиток, моральні, естетичні почуття дитини.

Для того, аби казка стала таким універсальним і ефективним засобом, вона має бути відповідно прочитаною, що вимагає від педагога володіння культурою мови, артистизму, фантазії. На першому етапі казку у Павлівській середній школі розповідав учитель або хтось з учнів (за бажанням). Після *прослуховування* йшло обговорення твору, що спонукало школяра до усвідомлення образів, які виникли в його уяві на ґрунті емоцій. У процесі обговорення учень зіставляв свої уявлення з уявленнями товаришів, крім того, формулював думку, інакше кажучи, переходив від мови образів до мови слова, що вкрай важливо для дітей молодшого шкільного віку.

В. Сухомлинський розглядав сім'ю як головний осередок, де з покоління в покоління передаються моральні цінності людства. Педагог був переконаний: інтелектуальний розвиток особистості залежить від того, які казки й пісні слухала дитина в ранньому віці, які книжки читали їй. На нашу думку, становленню поглядів Василя Олександровича на казку як важливий засіб виховання і навчання сприяв ряд чинників, але найперший із них брав витоки з сім'ї. У книзі «Як виховати справжню людину» педагог із великою любов'ю й теплотою згадував про свою бабусю, яка була «найближчою людиною в роки ранньої юності... – чудова людина, якій я зобов'язаний усім, що ввійшло в мою душу гарного, чесного, мудрого... Вона відкрила переді мною світ казки, рідного слова і людської краси... Усе найскладніше вона вміла пояснювати казкою» [4, с. 399]. З повагою Василь Олександрович згадував свого діда Овдія, який, переказуючи цікаві оповідання на історичні теми, прищепив йому любов до рідної природи, батьківщини [5, с. 13].

До *читання* казки вчитель приступав в основному тоді, коли школярі вже навчилися читати найпростіші тексти. Вони не лише слухали, а й стежили за написаним, за бажанням мали змогу прочитати казку повторно. *Обговорення* набувало складнішої форми, вводились як усні, так і письмові вправи. Після обговорення казкові образи набували більш сталих обрисів.

Виготовлення і добір ілюстрацій – цікавий, захопливий для дітей вид роботи, яку вони виконували у позаурочний час. Маючи вже певні уявлення про образи прослуханої казки, кожен учень добирав малюнки (картинки, вирізки з журналів, аплікації та ін.) саме відповідно до свого бачення казки, що збагачувало, розширювало, деталізувало уявлюваний образ.

Вищим етапом творчості, викликаної казкою, В. Сухомлинський

вважав, *інсценізацію* [2, с. 189]. Образи, які жили в уяві дітей, набували вигляду хаток, вітряків, печер, а картонна Баба-Яга чи фанерні лисиця, ведмідь, заєць видавалися живими, діяльними, хоч усе це було витвором їхніх же рук. Декоративно оформлена та особливим чином освітлена Кімнати казки, створена у Павлівській школі, занурювала дітей у світ казкових образів, активізувала уяву, будила думку, фантазію. Кімната казки була осередком творчої діяльності: читання, розповідей, ігор, творення казок та їх інсценування.

Час від часу, залежно від того, які казки інсценізувалися, обладнання в кімнаті змінювалося, бо кожна картина, кожний наочний образ, за словами педагога, загострювали сприймання художнього слова, допомагали розкриттю ідеї казки. Навіть освітленню в Кімнаті казки Василь Олександрович приділяв значну увагу. Коли розповідалась казка про Царівну-Жабу, то у кутку кімнати – в «лісових хащах», – спалахували маленькі лампочки, у кімнаті панував зелений сутінок, який добре передавав середовище, де розгорталися події. В. Сухомлинський, учителі молодших класів (М. Верховиніна, К. Жаленко, Р. Заза, Г. Нестеренко, В. Новицька, В. Осьмак), піонервожата (В. Скрипник) намагалися проводити такі заняття з дітьми під час осінніх чи зимових сутінок, коли казка звучить по-особливому й сприймається зовсім не так, як у сонячний день.

За особистою ініціативою та з підтримки Василя Олександровича учениця старших класів Скрипник Валентина (тепер В. Риндак, професор, доктор педагогічних наук) створила ляльковий театр. Гурток працював дуже цікаво, творчо. Учасники гуртка самостійно виготовляли ляльки, вчитель малювання (Г. Зайцев) та його учні малювали ескізи, разом з учителем праці (А. Шенгур) виготовляли декорації до спектаклів. Із тижневих планів позакласної роботи Павлівської середньої школи видно, що у перші дні навчального року учні початкових класів були глядачами театралізованих вистав, де виконавцями були в основному учні середнього та старшого шкільного віку. Ці заходи прищеплювали любов до казки і були свідченням наступництва шкільних традицій.

Інсценізовані образи та обставини діти сприймали як реальність. Тут діяв також фактор безпосередньої участі їх у перетворенні уявного образу в реальний. Фантазія набирала предметних форм. Завдяки посиленню сприйнятих властивостей навколишньої дійсності, думки та емоції дітей проявлялись активніше, діти прагнули вплинути на події, про які йшлося в казці.

Творення казки – заключний етап роботи, хоча, звичайно, на кожному етапі є елемент творчості: під час добору і виготовлення ілюстрацій, у ході інсценізації. Досвідчений учитель-практик і тонкий психолог, В. Сухомлинський бачив у кожній дитині особистість, тонку душу поета, домагався того, щоб у ній заграла поетична струна, відкрилося джерельце творчості. Працюючи з дітьми над складанням казок, педагог учив їх знаходити свої слова, доводив, що про весняне сонечко, бджолу,

гілочку можна скласти декілька казок, сюжет кожної буде цілком самостійний. У статті «На трьох китах» В. Сухомлинський наводить зразки казок, вибраних із десятків інших, які мають однакову назву.

Для вчителя складання казок було критерієм оцінювання образного розвитку дітей. Він мав змогу вчасно допомогти учням які не встигають. В. Сухомлинський наголошував, що створення казок – одне з важливих джерел поетичної творчості, формування морально-етичних почуттів і водночас засіб розумового розвитку. Участь дитини у створенні казки великою мірою сприяє збагаченню її словникового запасу, розвитку творчого мислення. Важко оцінити виховну та розвивальну значимість створення казок. В. Сухомлинський писав: «Творення казки – найшасливіші хвилини мого духовного спілкування з дітьми, а для них – незрівнянна радість мислення. У казці дитина утверджує свою гідність мислення» [1, с. 510].

Василь Олександрович був переконаний, що читання, розповідання, інсценізація, творення казки – могутній засіб виховання розуму і добрих людських почуттів. на думку педагога, казкова алегорія краса рідного слова зворушують дитину, будять почуття власної гідності, посилюють враження, утверджують моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість, красу та потворність. У праці «Методика виховання колективу» В. Сухомлинський, звертаючись до молодого педагога, наголошував: «... Якщо ви хочете, щоб вихованець став розумним, допитливим, кмітливим, якщо у вас є мета утвердити в його душі чутливість до найтонших відтінків думки й почуття інших людей... надихайте його розум красою слова... Його чарівна сила розкривається передовсім у казці. Казка – це колиска думки, зумійте поставити виховання дитини так, щоб вона на все життя зберегла хвилюючі спогади про цю колиску» [1, с. 520].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, казкотерапія за Сухомлинським передбачає не тільки читання казок, а їх створення, інсценізацію, театралізацію та отримання величезного задоволення від спільного творчого процесу дітей, вчителів, батьків цеєфективний метод оздоровлення та розвитку особистості, засіб її інтеграцію в суспільство. Саме тому сучасним педагогам слід звернути увагу на досвід В. Сухомлинського та творчо використовувати його у повсякденній практиці. Художні твори Василя Олександровича, насичені глибоким етичним змістом, можуть стати специфічною педагогічною технологією у навчально-виховному процесі для пізнання життя, його моральних основ, соціальних взаємин.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 1.– С. 403–637.

2. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори: в 5 т.* – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3 – С. 7–279.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори: в 5 т.* – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 281–582.
4. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // *Вибрані твори: в 5 т.* – Київ: Рад. шк., 1977. – Т. 2. – С. 149–416.
5. Цюпа І. Добротворець: повість / Іван Цюпа. – Київ: Дніпро, 1971. – 208 с.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Sukhomlynskyi V. O. *Metodyka vykhovannia kolektyvu [Methodology of Education of the Collective]* / V. O. Sukhomlynskyi // *Vybrani tvory: v 5 t.* – Kyiv: Rad. shk., 1977. – Т. 1. – S. 403–637. (in Ukrainian)
2. Sukhomlynskyi V. O. *Sertse viddaiu ditiam [I Give My Heart to the Children]* / V. O. Sukhomlynskyi // *Vybrani tvory: v 5 t.* – Kyiv: Rad. shk., 1977. – Т. 3 – S. 7–279. (in Ukrainian)
3. Sukhomlynskyi V. O. *Narodzhennia hromadianyna [Birth of a Citizen]* / V. O. Sukhomlynskyi // *Vybrani tvory: v 5 t.* – Kyiv: Rad. shk., 1977. – Т. 3. – S. 281–582. (in Ukrainian)
4. Sukhomlynskyi V. O. *Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to Raise a Real Person]* / V. O. Sukhomlynskyi // *Vybrani tvory: v 5 t.* – Kyiv: Rad. shk., 1977. – Т. 2. – S. 149–416. (in Ukrainian)
5. Tsiupa I. *Dobrotvorets: povist [Volunteer: Story]* / Ivan Tsiupa. – Kyiv: Dnipro, 1971. – 208 s. (in Ukrainian)

Анотація. В статті освітлені ідеї В. А. Сухомлинського про вплив казки на виховання і навчання молодших школярів. Визначені основні форми роботи з казкою в Павлівській середній школі, а саме: прослуховування казок; читання і обговорення творів; виготовлення і підбір ілюстрацій; постановка; написання казок. Виділено погляди педагога на використання казки в навчанні дітей з особливими потребами. Приведено приклад діяльності класу казки. Обґрунтовано цільовість використання досвіду В. Сухомлинського в сучасних навчальних закладах.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, сказкотерапия, сказка, воспитание, обучение, средство воспитания, младшие школьники.

Abstract. The ideas of V. O. Sukhomlynskyi about the influence of fairy tales on the upbringing and education of junior schoolchildren are highlighted in the paper. The influence of fairy tricks on the spiritual world of a child, formation of high moral values and positive outlook is substantiated. By analyzing the heritage of the teacher, the main forms of work with the fairy tale in Pavlyskiy secondary school are singled out, namely: listening to fairy tales;

reading and discussion of works; manufacturing and selection of illustrations; staging; making up fairy tales. As a vivid example of the high stage of children's creativity caused by the fairy tale, the activity of the Fairy-rites room in Pavlyska secondary school are given. The Fairy Room was the center of creative activity: reading, stories, games, making tales, and their staging. It is determined that V. O. Sukhomlynskyi considered the independent creation of a fairy tale one of the important elements in the creative development of a child, a source of moral and ethical feelings and at the same time a means of mental development. The views of the teacher on the use of fairy tales in the teaching of children with special needs are outlined in the article. The emphasis is given on literary heritage of the teacher, which is actively published today and used in the educational process of modern educational institutions. The expediency of introducing V. Sukhomlynskyi's ideas into the education and upbringing of the younger generation has been substantiated.

Keywords: V. O. Sukhomlynskyi, fairy-tale therapy, fairy tale, education, training, means of education, junior schoolchildren.

Стаття надійшла до редакції 11.10.2017

Г. П. Кособуцька

ТЕСТУВАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАКТИЧНОГО АСПЕКТУ

Анотація. У статті розкриті зміст і структура понять «тест», «тестування», «тестовий контроль знань», «тестологія»; схарактеризована практична значимість тестування в процесі оцінювання знань, умінь і навичок студентів, що передбачає отримання об'єктивної та якісної інформації про динаміку їх успішності, діагностику прогалин і накреслення перспективи успіху; вказані основні напрями тестування (змістовий, контекстуальний, процесуальний), різновиди класифікації тестових завдань, принципи їх застосування; запропоновані характеристики тестів та методики оцінювання за критеріями конвертації первинного бала в оцінку запропонованих систем, апробовані авторкою в контексті проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: тест, тестування, тестовий контроль знань, тестотека, тестологія.

Постановка проблеми. Однією зі складових системи підготовки майбутніх педагогів є контроль, який визначає рівень засвоєння навчального матеріалу, забезпечує міцність знань, стимулює їх пошукову діяльність, дозволяє будувати адаптивну робочу програму, своєчасно коригувати дії викладача та кожного студента в закладі вищої освіти. Перевірка та оцінювання знань, умінь та навичок студентів – невід'ємний компонент освітнього процесу. Під час перевірки знань кожного студента